

part en el «Diario de Mataró» desde l'any 1900, ha sortit complet en 1908 en un volum ab data d'aquell any); *La Medicina en Cataluña, bosquejo histórico* per Lluís Comenge (Barcelona); *La Acrópolis de Atenas en la época catalana*, per Antoni Rubió y Lluch (discurs llegit en l'«Acadèmia Provincial de Bellas Artes de Barcelona»); *Efemérides para la historia del Seminario Conciliar de Barcelona, el Seminario de Montalegre*, volum I, per Joan Codina y Gumersind Alabart, Pbres. (Barcelona); *El periodismo en Tarragona, ensayo histórico-bibliográfico* per Lluís del Arco, ab pròlech d'Emili Morera (Tarragona); *Les reliquies del monastir de Sant Cugat del Vallés*, per Mossen Joseph Más, Pbre. (Barcelona); *Nota històrica de les reliquies dels Sants Màrtirs de Vilassar de Dalt*, per Mossen J. Más, Pbre. (Barcelona); *Nota històrica de la Mare de Deu de la Cisa (Premià de Dalt)*, per Mossen J. Más, Pbre. (Barcelona); *Historia de Vallvidrera durant l'època de la Guerra de l'Independència, dietari de Mossen Pau Sagau rector de Vallvidrera* (Barcelona); *Festes celebrades a Barcelona en los anys 1806 y 1807 per la beatificació del V. Doctor Joseph Oriol*, publicació d'un manuscrit inèdit per Mossen Emmanuel de Ros y de Càrcer, Pbre. (Barcelona); *Barcelona històrica, antigua y moderna*, per J. Torres Oriol (Barcelona); *Compendio de Geografía é Historia de la isla de Menorca*, per F. Hernández Sanz (Mahó); *Menorca española, fragmento traducido y entresacado del cronicón titulado Diari de Mahó su autor el cronista mallorquín D. Juan Roca y Vinart* (Mahó); *Tratados entre Castilla y Aragón, su influencia en la terminación de la Reconquista*, memoria per S. Carreres Zazarés (València); *Monografía històrica-descriptiva de Sant Cugat del Vallés* (treball premiat en els primers Jochs-Florals del dit Monastir), per en Joseph de Peray (Barcelona). — 96 pág. en 4.ta, ab gravats; *Las fuentes narrativas de la historia de España durante la Edad Media (417 a 1474)*, per Rafel Ballester y Castell (Palma).

Colaboració estrangera a l'història de Catalunya

Es també menys nombrosa y important que en l'any anterior. Llibres dedicats enterament a la nostra història devem citar-ne un sol, *Les occupations militaires de l'île de Minorque pendant les guerres de l'ancien droit*, per Irenée Lemeire (Paris, 1908, un volum). Els altres treballs la tracten incidentalment o englobada ab la total de la península ibèrica o de la Galia meridional, com en *L'Espagne et Napoléon*, per Geoffroy de Grandmaison (Paris, 1908), en la *Monographie de la ville de Perpignan avec une notice historique de ses vieux monuments*, per A. Julia (Perpinyà, 1908), o en *Amauri II vicomte de Narbonne (1260?-1328), sa jeuneuse et ses expéditions, son gouvernement, son administration*, per Jean Régné (*Bulletin de la Commission archéologique de Narbonne*, volum X, any 1908). M. Régné ha aplegat en l'Arxiu de la Corona d'Aragó interessants documents referents al captiveri del esmentat vescomte en Catalunya y del seu rescat, així com sobre les relacions d'ordre econòmic del seu primogènit ab els nostres reis. Per medi d'aitals documents dona en Régné noves curioses del empresonament del jove Amalrich de Narbona a Girona, en 1285, fent notar per evitar confusions que aquest nom era en francès Amauri, en italià Amalrigo y en castellà Manrique, de la mateixa manera que Aimerich, se tradueix en francès per Aimeri y en italià per Amerigo.

M. Régné ha publicat encara en l'*Annuaire de l'Ecole des Hautes Etudes* del any 1907, però sortit en 1908, un notable informe o relació de la missió que li encarregà 'l govern francès en els Arxius de Barcelona. També M. Martin-Chabot ha donat a llum un treball que pot esser d'alguna utilitat als nostres historiògrafos, titolat *Archives de la Cour des Comptes de Montpellier*, publicat en la *Bibliothèque de la faculté des lettres de Paris* (fascicle XXII, any 1907); no es un senzill catàlech, sino una reconstitució dels registres, precedit d'una introducció sobre l'història del arxiu de la Cort.

Jacques II d'Aragon, le Saint-Siège et la France, es un estudi de M. Berger, insertat en el *Journal des Savants* (Maig-Juliol, 1908). *Manrèse et les origines de la Compagnie de Jésus*, article molt substancios de Fr. Van Ortruy, ha sortit en la revista de Bruseles *Analecta Bollandiana* (volum XXVII, 1908). En la *Revue Hispanique* (New-York-Paris, volum XIX) en J. Miret y Sans hi publica *Nuevos documentos de las tres princesas griegas*, com apèndix a les noves donades anteriorment de Constança d'Hoenstaufen, Lascara comtesa de Vintimilla y de Pallars y de la seva filla Vataça. En la mateixa *Revue Hispanique*. M. Fournier, ha reimprès un opuscul del segle XVII, *Discours véritable du grand et espouventable deluge arrivé en Espagne au comté de Barcelone présenté au Roy traduit en français par le sieur de Salazar, a Paris, iouxté la copie espagnolle imprimée a*

Barcelone MDCXVIII. Diu erroniament M. Fournier que no 's coneix cap altre exemplar d'aquesta traducció del escrit d'Ambròs de Salazar més que 'l seu, donchs nosaltres n' havem vist un a la Biblioteca Nacional de Paris (signatura Ol. 190), poguent afegir que en dit any 1618, se publicaren dues edicions d'aquesta traducció, una a Paris per en Brueil y altre a Lió per en Marniolles, així com se publicaren també en 1618 dues edicions italianes de la relació de la inundació de Barcelona del 1617, una en Milà per en Malatesta, reimpresa en Venecia per en Pinelli. En la *Revue des langues romanes* han continuat publicant en Calmette y l'Hurtebise la *Correspondance de la ville de Perpignan*.

Dintre de la col·laboració francesa devem encara fer menció de dos treballs insertats en el *Bulletin de la Commission archéologique de Narbonne* en 1908, referents als Ibers. El de M. Thiers, qui dona un aplech de notes sobre 'ls ibers del baix Llegendoch, tractant d'Anseduna, Montady y Montlaurés, atribuïntelshi monedes celtibèriques, principalment les anomenades *nedenes*. El de M. Amardel, titolat *Les monnaies des Elisyques et les autres monnayages narbonnais*, es molt més important per nosaltres, no fixantnos en la part numismàtica sinó en la històrica d'aquest eruditíssim estudi. Al cercar l'edat de les monedes ibèriques de la Narbonesa y sobre totes les de Elicia, manifesta que Elicia era l'acròpolis d'una rica ciutat de la que era Narbona l'emporium. Tracta de justificar la situació dels Camps Eliseus d'Homer, d'aquell país del extrem de la terra, sens neu y sens hiverns llarchs ni tempestats, en el litoral de la Narbonesa, regió colocada per Strabó en Iberia. Fa trenta cinch anys que M. Arbois de Jubainville ja colocà 'ls Camps Eliseus en l'Aude. Declara que les monedes ibèriques de la Narbonesa no eren imitades de les massaliotes, com equivocadament pensava Heiss, de manera que si 'l numerari marsellès pogué exercir influència sobre 'l celtibèric narbonès, fou indirectament, perque aquest darrer tingué altres models més pròxims. Sembla que per els vols del any 74 abans de Crist, Postumius Albinus encunyà una peça que tenia un cap de dona ab la legenda *Hispan*, personificació d'Espanya, per recort de que un individu de la seva familia havia governat dit territori. Donchs, el cap de les monedes ibèriques de les darreres emissions tenen molta semblança ab la de Postumius, y per consegüent ¿no es natural, com diu M. Amardel, que les poblacions de la Narbonesa, somiant encara ab l'independència y veient una figura que podia bé simbolitzar llurs aspiracions, haguessin adoptat aquella figura en substitució de la Diana de Marsella, la imitació de la qual ja no tenia per ells utilitat alguna?

La col·laboració italiana del 1908 a la nostra historia es migrada. Devem fer, emperò, menció especial de la *Storia della lotta tra Alfonso V d'Aragona e Renato d'Angiò*, per Frederich Nunzio Faraglia, de *Federico d'Aragona e la fine del Regno di Napoli nel MCI*, per L. Volpicella y de *Vescovi di Fausania, Civita, Ampurias e Tempio*, per Sebastià Pintus, publicat aquest darrer treball per l'*Archivio Storico Sardo* (Cagliari, 1908), que interessa a nosaltres unicament per contenir dit episcopologi alguns prelats catalans y noves històriques de la època de la dominació catalana a Sardenya. Aixís se veu en 1332 el dominich Jaume Sanjust, bisbe d'Ampuries, en 1443 y 1460 respectivament bisbes de Civita el franciscà Antoni de Fontanes y en Roderich Aymerich. En 1503, el Papa a prechs del rey Ferrán, disposà la traslació, ja acordada anteriorment per Alexandre VIe, de la catedral d'Ampuries a Castelgenovese y unintli *aeque principaliter* la diocesis de Civita. Desde 'ls començaments de la centuria XVI^a presentan aquestes diocesis reunides alguns noms espanyols, més aragonesos y castellans que catalans. Dels darrers constan bisbes en 1558, el mallorquí Francesch Tomàs, qui passà aviat a la seu de Lleyda, en 1572 el benedictí del convent de Lleyda Pere Navarro y en 1575, en Gaspar Vicens Novella.

Finalment, tenim noticia d'una sola obra de la col·laboració alemana y d'un altre de la nort-americana. Es la primera l'estudi del professor Sickel, d'Estrasburg, *Der frankische Vicecomitat*, hon tracta de la institució del vescomte com a oficial o llochtinent del comte governador a Provença, Narbona y Catalunya. El conegut historiògraf yankee Dr. Lea, qui acaba de morir, ha donat a llum el volum darrer de *A history of the Inquisition of Spain*. La primera d'aquestes dues obres no ha estat posada a la venda.

Encara que sia una col·laboració molt desviada y secundaria es convenient recordar açí dos treballs publicats respectivament en la *Revue Historique* y en la *Revue des Questions Historiques*, abdues de Paris. Degut el primer al eminent historiògraf Achiles Luchaire y titolat *Innocent III et le quatrième concile de Latran*, tracta incidentalment però ab algun document nou de la tan discutida cuestió de si fou en veritat en aquell concili on l'arquebisbe Roderich Ximenez demanà la declaració de la primacia de la Seu de Toledo y si hi estaven presents els prelats de Tarragona, Narbona y Compostela, contraris á la esmentada solució. L'altra estudi, fet per M. Degert, *Un*

ouvrier de la reforme au XIe siècle, demostra 'l paper principal que jugà en tot l'Oest de Aquitània y Nort d'Espanya 'l bisbe Amat d'Oloron, després arquebisbe de Burdeus, mort en 1101.

BIBLIOGRAFIA

Moise Schwab: *Rapport sur les inscriptions hébraïques de l'Espagne*. Paris, 1907.

Per encàrrech del Ministre d'Instrucció pública de França, feu l'autor un viatge d'investigació per Espanya y son resultat ha estat publicat per les *Nouvelles archives des Missions scientifiques et littéraires* (volum XIV, Paris), començant per declarar que 'l tresor lapidari de la península tant en inscripcions llatines com en les orientals, fenicies, àrabs y hebràiques, es ben superior a tot altre tresor de la mateixa mena, no sols per la seva varietat y extensió, sino també per la qualitat y quantitat dels textos. Encara més; mentres que la primera en data de les inscripcions hebràiques de França correspon a les darreries de la VII^a centuria, les d'Espanya 's remon ten fins a la III^a, y tant com resulten obscurs y insignificants els personatges citats en les franceses, son d'indiscutibles recorts literaris els qui apareixen en les peninsulars. Y per aixó diu l'autor que la categoria dels difunts semblava inspirar millor als redactors dels epitafis jueus d'Espanya, produint verdaderes elegies, les qui romanien després concretades en estil lapidari.

M. Schwab ha seguit en l'enumeració de les inscripcions hebràiques d'Espanya en primer terme l'ordre cronològich y en segon lloch el geogràfich, manifestant que de tot son viatge d'exploració ha sigut Barcelona un dels punts on ha descobert més epitafis inèdits, molt interessants per el seu objecte, donchs resulta que 'ls noms inscrits son originariament francesos.

No 'ns deturarem en donar compte de les troballes y observacions que l'autor ha fetes en l'Andalusia, Castella y Galicia, limitantnos a les referents a Catalunya y les illes. Tracta primerament de l'epitafi de Tortosa trilingüe, hebràich, llatí y grech d'època visigòtica, calificant de *fantasia* l'idea d'Hübner de considerarlo com a cristià, y suposant (ab millor sentit que 'n Derenbourg, qui la creu en hipòtesis originaria de Sicilia o de Bisanzí) que la mare de la noia a la qui pertany l'epitafi, podia molt bé esser procedent de la colonia grega establerta a Marsella. Un segon texte de Tortosa ha inventariat. Es el curt epitafi den Salomó Bonafós, que existia en la porta del Temple. De Tarragona conté les dues inscripcions hebràiques del carrer de les Escrivanies velles, les qui venen senyalades en la Guia Bædeker erroneament com àrabs, y accepta sens reserva la lectura y traducció que 'n feu el P. Fita. No menys de trentadues n'ha catalogat per Barcelona, bona part d'elles procedents del cementiri de Montjuich, del lloch on un document de les darreries del segle XIe indicava les «veteres judeorum sepulturas». Posa en primer terme l'epitafi fragmentari den Samuel, fill d'Hilat, del any 804 de l'Era hebrea (1043-44 de J. C.), donchs es el tercer epitafi entre 'ls anteriors a la XII^a centuria fins avuy descoberts a Espanya. D'aquestes tres més velles inscripcions funeraries datades en corresponen, per consegüent, dues a Catalunya, l'esmentada trilingüe de Tortosa y la fragmentaria de la nostra ciutat, o sia, la primera y la tercera en ordre cronològich, essent la segona la de Calatayud, l'epitafi den Samuel, fill de Salomó, del any 919. Segueixen després les dues de Fuente Castro (León), dels anys 1102-1135. Encara que no porta data l'epitafi de Mestre Abraham, fill den R. David, conservat en el nostre Museu provincial d'antiguitats (n.º 1120), M. Schwab el creu el més vell de tots los descoberts a Barcelona y en consecuencia anterior al segle XIe. Senyala com inèdita entre les de Barcelona la estela funeraria (?) de na Bonacept (contracció de *Bona Concept* o *Concepció*, segons M. Schwab, com ho es Bonafós de *Bon Anfós* o Alfons), corresponent probablement al any 1270. Al tractar del epitafi den Salomó Gracià, del any 1307, que es la major pedra funeraria hebràica de Barcelona, fa importants observacions y correccions de les lectures que n'havien fet anteriorment, sobre tot rebutjant l'opinió den Neubauer, qui la creu una pedra de marcar límit de separació de propietats. Fa observar que 'l nom *Gracià* va convertirse en Garcias a Espanya y qu'es l'equivalent exacte de l'hebreu *Hen*, manifestant del personatge Salomó que habitava Barcelona y que d'ell en donà noves interessants n'Astruch de Lunel en la seva obra *Ofrena de la Indignació*, qu'es una colecció de lletres cambiades entre 'ls Maimonistes y 'ls Antimaimonistes de Provença y Catalunya. En Salomó Gracià pertanyia a la familia